

Bátori Anna – Horváth Iván

ADATOK BALASSI ÉS RIMAY ÉLETRAJZÁHOZ

Balassi

Balassi utolsó, befejezetlen műve fordítás: az ellenreformáció nagy hatású vitairatának, Edmund Campion *Tíz okok* c. művének első hét fejezete.¹ A kézitról a költő gyóntatója, Dobokay Sándor jezsuita azt mondja, hogy a hagyatékban találta: „kire az ő bódog ki múlása után akadék”.² Dobokay egészítette ki a hiányzó fejezetekkel: „mert én csak az három utolsó okot írtam hozzá”.³

Azt azonban nem tudjuk, hogy ki bízta meg a költőt a feladattal.

A megbízatásnak végső soron persze a római katolikus egyháztól kellett erednie, hiszen az ő erőfeszítéseik nyomán terjedt el számos nyelven, számtalan kiadásban a *Decem rationes*. Campion eredetijének egy példánya talán megvilágíthatja ezt a kérdést.

A kötettel utoljára Hargittay Emil egy jegyzete⁴ foglalkozott: „Az sem lehetetlen, hogy a Forgách-családnak, talán magának Forgách Zsigmondnak is közvetlen köze volt a Balassi-fordítás szövegahagyományához – még a fordítás megjelenése előtt. 1912-ben ugyanis Alszegehy Zsolt kezében volt egy eredeti Campianus-kötet, amely ‘a könyv táblájának jegyzése szerint Forgách Ferenc veszprémi püspök birtokából jutott 1593. nov. 25-én Győrött új tulajdonosának kezébe’ (Alszegehy Zsolt, *Campianus*, Egyetemes Philologiai Közöny, 1912, 189). Ez a Forgách Ferenc pedig nem más, mint Forgách Zsigmond... testvére, Pázmány elődje az esztergomi érsek-ségben. Forgách Ferenc 1587–1596 között volt veszprémi püspök... Alszegehy még azt is megállapította, hogy a könyv tartalmazza az 1607-es Dobokay-féle kiadás kéziratosszerű bejegyzés formájában fennmaradt fordítás-részleteit, mégpedig a Balassitolmácsolta részekből, az 1607-es kiadásnál régebbinek látszó, attól elütő helyesírással... A ‘gyöngyösi ferenczrendi zárda’ Campianus-kötete azóta ott már nem található, nincs meg a budai ferenceseknél sem, az OSzK nyilvántartásai szerint, ahogy azt Szelestei Nagy László volt szíves tudomásomra hozni.”

¹ CSONKA Ferenc, *A Tíz okok mint fordítás* = BALASSI Bálint–DOBOKAY Sándor, *Tíz okok*, Bp., Universitas, 1994, 213–233. (Az 1607. évi bécsi kiadás hasonmása.)

² CSONKA, *i. m.*,)(3^y.

³ CSONKA, *i. m.*,)(7^y.

⁴ HARGITTAY Emil, „*Te katonád voltam Vram es az te sereghedben iartam*”. Utószó = BALASSI–DOBOKAY, *i. m.*, 273–273.

A lappangó kötet Gerézdi Jánosné adományaként 2002-ben tanszékünk birtokába került.⁵ Szemben Alszeghy föltevésével (aki a címlap nélküli kiadványt 1581-esnek képzelte) könyvünk valószínűleg a *Decem rationes* 1592-es, prágai kiadása, legalábbis a Bárczi Ildikó kritikai kiadásában említett, kizárólag erre a kiadásra jellemző sajtóhibák hiánytalanul megvannak benne.⁶

A kötet immár alávethető módszeres vizsgálatnak. A kutatást a legcélszerűbb a szegedi testvér-tanszéken elvégezni, ott, ahol Balázs Mihály környezetében a korszak jezsuita forrásainak kiadása és feldolgozása folyik, és ahol a rendelkezésre álló fényképmásolat-gyűjtemény segítségével a legnagyobb esély nyílik a kötetbe bejegyző kezek azonosítására.⁷

Az előzéklapon tollpróbák láthatók, köztük nevek és névtöredékek is: „Toluaj miklos”, „Mik:” „Bala”. A legérdekesebb egy nehezen kibetűzhető⁸ monogram, amelyet a szokásos „mmpa” (manu propria) követ, ugyanis valószínűleg ettől az egykori könyvtulajdonostól származik az Alszeghy ismertette legelső, fontos bejegyzés.

A hosszabb bejegyzések két kéztől származnak.

Az első kéz csak az előzéklapra írt, beszámolva arról, hogy a Campianus-kötetet ghymeszi Forgách Ferenc veszprémi püspöktől, pártfogójától kapta Győrben 1593. november 25-én, amidőn együtt vacsoráztak a rector úrral öfőtisztelendőségénél. Nem sikerült megállapítani sem az egykori könyvtulajdonos, sem a harmadik vacsorapartner személyét. A „rector” (vagy esetleg „lector”) talán káptalani iskolaigazgatót, ill. olvasókanonokot (és így megint csak káptalani iskolavezetőt) jelenthet, de az utóbbi inkább beosztott tanár.

(Engedjünk szabad folyást a képzeletnek. Milyen szép lenne, ha Dobokay Sándort nemcsak 1597-ben⁹ bízták volna meg a vágsellyei kollégium rectorásával, ha kiderülne, hogy már korábban is foglalkozott iskolaigazgatással (aminek semmi nyoma). Vagy ha a megajándékozott nem rögvest az ajándékozás pillanatában, hanem jóval később tette volna meg possessori bejegyzését (ez nincs kizárva), és így rectorként említhetett volna olyasvalakit, aki csak később kapta meg ezt a megbízást. Akkor ez a rector Dobokayval lenne azonosítható. A birtokosi bejegyzés pedig történhetett volna akár a példánynak a tulajdonoshoz való visszakerülésekor is.)

⁵ ELTE Régi Magyar Irodalom Tanszék, Bibliotheca Gerézdiana, katalogizálatlan, Gerézdi Rabán pecsétjével.

⁶ BÁRCZI Ildikó, *A Campianus-fordítás latin eredetijének kérdése* = BALASSI-DÖBOKAY, i. m., 248–256.

⁷ Nyilvánvaló tartalmi okokból fontos lenne megállapítani, hogy a 2. kéz nem Dobokay Sándoré-e. Molnár Antal szíves volt átküldeni a jezsuita néhány saját kezű levelének fénymásolatát. A kézírás dőlésszöge és a legtöbb betű megformálása hasonló, azonban például a kis *b* írásmódja nagyon eltér. A különbséget viszonylagossá teszi a lapszéli jegyzetek és a levelek között eltelt hosszú idő (talán két évtized), továbbá, hogy a levelek latin, a lapszéli jegyzetek viszont magyar nyelvűek. A kezek azonosságát sem megerősíteni, sem véglegesen kizárni nem sikerült, de a tagadás valószínűbb.

⁸ Fontos segítségükért hálás köszönet Font Zsuzsannának, Kiss Farkas Gábornak, Molnár Antalnak, Szestey Nagy Lászlónak és Szentmártoni Szabó Gézáknak.

⁹ KRUPPA Tamás, *A Tíz okok megjelenésének hátteréről* = BALASSI-DÖBOKAY, i. m., 234.

A tulajdonos, a megajándékozott személy nem lehetett főrangú. Talán alacsonyabb beosztású pap volt. Alázatos írásmódja erre vall:

Reverendissimus dominus, dominus Franciscus Forgach de Ghymes, episcopus Wesprimiensis, locique eiusdem comes perpetuus, ac Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis consiliarius etc., dominus et patronus meus <optimus> graciosus, hunc librum mihi dono dedit, anno 1593 25 9bris Jaurini, quo die caenavimus cum domino rectore¹⁰ apud suam Reverendissimam dominationem.

A második kéz pedig nem egyszerűen bejegyezte Balassi magyar fordításának néhány mondatát a kötetbe, hanem – minden kétséget kizáróan – *összeolvasta* azzal. Nagy vonalakban, előzetesen ellenőrizte, hogy a magyar szöveg csakugyan a *Decem rationes* fordítása-e. Azt a különös eljárását mással aligha tudjuk magyarázni, hogy az 1. és 2. fejezet *utolsó bekezdéseinek* magyar fordítását odairta a megfelelő latin szöveghely margójára. A fejezetkezdő bekezdéseket (ezeket könnyű lokalizálni) nyilván szintén összehasonlította, de ő a fejezetzárókat is egybevetette, hogy lássa, valóban megtörtént-e a szóban forgó fejezet lefordítása. Az utolsó mondatok összenézése nem módszeres lektorálásra, hanem sietős, szűrőpróbaszerű módszerre vall, aminthogy az is, hogy az egybevetés csupán az első két fejezetre terjedt ki, valamint a könyv élén található tartalomjegyzékre.

A tartalomjegyzék is sietős összevetés nyomait őrzi. Ott, ahol a magyar fordítás a megfelelő latin jövevényszót tartalmazta, az ellenőrző személy egyáltalán föl sem is jegyezte a fejezetcímet a lapszélre.

A szövegközlésben a prágai kiadást, a magyar széljegyzeteket és a magyar fordítás nyomtatott kiadását külön oszlopokban nyújtjuk, az összehasonlítást megkönnyítendő.

¹⁰ [Esetleg:] Lectore

Prága, 1592.

RATIONUM CAPITA

Széljegyzetek a példányon

Bécs, 1607.

AZ OKOKNAK RENDI.

1. Sacrae literae.	1 A zent Jras.	Első. Az Szent iras.
2. Sacrarum literarum sententia.	2 A z. Jras értelme	Masodik. Az Sz. iras értelme
3. Natura Ecclesiae.	3 Az Ania zent Eghaz természeteti.	Harmadik. Az Annia szent-egyhaz természeteti.
4. Concilia.		Negyedik. Az Conciliomok.
5. Patres.	[5] A regi z. Attiak	Eötödik. Az régi szent Attiak.
6. Firmamenta Patrum.	6 Az attiaknak ¹¹ os[z]lopi es crosseghi	Hatodik. Az regi szent Attiaknak oszlopi es erősségi.
7. Historia.		Hetedik. Az Historia.
8. Paradoxa.	8 Az az, emberj uelekedes felet ualo hihetetlen dolgok.	Niolczadik. Parádoxa. Az az, emberi velekedes félet valo hihetetlen dolgok.
9. Sophismata.	9. Heaban ualo chalard uilongasok.	Kilenczedik. Sophismata. Az az, heaba valo chialard vilongasók
10. Omne genus testium.	x. Mindennemü ualo bizonyasagok	Tizedik. Mindennemü bizonyaságok.

Széljegyzet az 1. fejezet végén:¹²

Ez leon azert igaz¹³ es nagj okom; ky midon az ellenseghnek megh romlot es arnikhoz hasonlo ereyet meg mutatta uolna, fel batorita sziuemeth bennem, mint keresztien, es ez fele tanusagokban gyakorlot leginben, Az en örökös kyraliomnak hit leueleiért es regen meg uert ellenseghnek maradeka ellen ualo uyadalra.

¹¹ A bejegyző rövidít, kivéve a 10. pontot.

¹² Edmundus CAMPIANUS, *Decem rationes*, Praga, 1592, 10.

¹³ [Bécs, 1607:] első igaz

Széljegyzet a 2. fejezet végén:¹⁴

Al[i]chak auagj en ne aljczaké¹⁵ oly taknios orro embert valakit köztetek kit meghintuen errul hogj ig czielekes[z]nek;¹⁶ eszebe ne [ve]gie dolgokath? Az mik¹⁷ okaerth uallom hogj szüem szerent keuanom az fü oskolakat hogj szemettek lattara kj hiuan az¹⁸ tollas uitezeketh a' mezöre a' Verofenre, az lesekbeol az arniekokbwl; nem magam ereieüel, kiuel szazad riszenire sem uagiok hozzatok haszonlo [így], hanem io peremmel es bizonios igassaggal megh giözhessem.

A példány megismerése nyomán megerősíthetjük Alszeghy és Hargittay föltevését. Nem valószínűtlen, hogy az újonnan előkerült példány és Balassi fordítói munkája között kapcsolat volt.

1. Bárczi Ildikó a fordítás elemzésével és a kiadások egybevetésével megállapította, hogy Balassi nem mást használt, hanem épp az 1592-es prágai kiadást.¹⁹

2. A kiadás e példánya röviddel utóbb Magyarországon bukkant föl. Forgách Ferenc püspök 1593 végén egy alacsonyabb beosztású papnak ajándékozta. Az ajándékozás célja nyilván ugyanaz volt, mint ugyanekkor szerte Európában mindenhol: a vitairatnak mennél szélesebb körben, latinul és nemzeti nyelveken való elterjesztése.

3. Balassi fél év múlva hősi halált halt. Hagyatékában megtalálták az e kiadás alapján készült fordítás első hét fejezetét.

4. A 1592-es példányt valaki összeolvasta Balassi fordításának elejével. Egy ilyen eljárásnak az a legtermészetesebb magyarázata, ha valaki egy kézirat azonosítását végezte el. Mi értelme lett volna a már kinyomtatott magyar fordítást egybevetni az eredetivel?

Az összeolvasás idején Balassi fordításának egy kézírata és a könyvpéldány tehát valószínűleg ugyanakkor és ugyanott volt: az összeolvasó személy kezében.

5. A pergamenborítón jól látható, hogy a példány egykor alaposan megázott, de penész nem támadta meg, tehát azonnal kiszárították. Márpedig tudjuk, hogy 1605-ben Dobokay a vágsellyei kollégium könyveivel együtt – „amelynek kötetei között talán a Balasi-kézirat is rejtőzhetett”²⁰ – a Dunán hajótörést szenvedett, de sikerült őt is és a könyvtár egy részét is kimenteni.

Mindezek nyomán megfogalmazható az a föltevés, hogy Balassi fordítása talán a Tanszékünk birtokába került példányból készült.

¹⁴ Edmundus CAMPANUS, *Decem rationes*, Pragae, 1592, 15–16.

¹⁵ [Bécs, 1607:] Alichiaké en [Lectio faciliior a kiadásban?]

¹⁶ [Bécs, 1607:] czielekeznék, ,

¹⁷ [Bécs, 1607:] Minec

¹⁸ [Bécs, 1607:] ez

¹⁹ BÁRCZI, *i. m.*, 249.

²⁰ KRUPPA, *i. m.*, 240.

Rimay

Az ELTE Régi Magyar Irodalom Tanszéke hallgatóinak részvételével folyik a mindmáig a család tulajdonában lévő Wattay (Watay, Wathay) Családi Levéltár feltárása.²¹ Az állagmegóvás előtti fényképezés közben, még az iratok számbavétele előtt, véletlenül tűnt fel két záloglevélen Rimay János neve. Az egyik záloglevél 1603. július 21-i dátumot visel, ebben Rimay saját ügyében jár el. A másik 1630. június 16-i keltezésű. Itt csak tanú. (Az utóbbi iratnak egy alig eltérő szövegváltozata is a levéltárban van, szintén a költő aláírásával.)

A későbbi záloglevél azt tanúsítja, hogy Sőji Zsófia fiával, Szerémi Bálinttal zálogba adta Ipoly-Nagy-Kéren fekvő két házhelynyi birtokát a Jelsith Horváthoknak hatvan forint ellenében, majd Horváth György és János erre még kilencven forintot adott. Mivel további területekről nincs szó, valószínűleg új kölcsönnel meghosszabbították a zálogszerződést.

A záloglevél szövege:

Mj Jeliczit Horvath György, es Jeliczit Horvath Janos, valljuk ez mi levelünk[ne] rendiben, hogy az minemö keth haz helyeth Söuj Sofia Aszony Szeremi Balint fiaval edgyüth adoth volt zalogba[n] Ipoly alias Nagy Kérben, az kiken ez előth Kobecz Andras es Lukacz Balasek laktak it Nograd Uarmegieben Uyvarj Miklosnak jure vicinitatis, osztan Istenben el Niugoth Attyank hatvan forinttal kj vetette, most ismét ujobban Szeremi Baljntnak attunk többet rea kilenczven forinttal, ugy hogy masfel szaz forintban vago[n] immar. Mi azert Istenre lekütven es mjvel hogy az joszaghnakis naponküt hasznat veszük, köttjük arra magunkoth, hogy valamikor Szeremi Balint eö magha, avagy fiau, leanj kj akarnek valtanj magok saiat pinzeken, többet ne tartozzanak adnj csak szaz tiz forinth, az negyuen frontiath eö Kegk ajandekü[1] engedgiük megh. Azt az szaz tiz forinth ha leteszj, tartozzunk mingiart mjnden perpatvar nélkül az pinzt fel vennj es az joszaghot per manus suas erezteni. Melynek nagyob bizonyosagara es erőssigire attuk ez levelünköth kezünk irasaval confirmaltatvan es roboraltatva[n]. Illyen beczoilletes nemes személyek tudni illik Bene Mihaly Neograd Uar Megienek Szolga Bjraja Djvekj Andras azon varmegienek hites notariussa. Bene Janos. Rjmaj Janos. Terczy György, es Egry Andras. Urajmek azon Uarmegienek hites Assesso[ri] előth. Datum in Praesidio Gyarmatien[si] die 16 Juni. A[nn]o 1630

Jelsith Miklós a Jelsith Horváth család tagja²² 1601-ben Divény várnagya volt; fiai: Jelsith György, aki 1618-ban és 1622-ben Nógrád megye szolgabírója, és János, akiről 1637-ből van adat. A családnak körülbelül 1651-ig volt Ipoly-Kérben

²¹ Köszönetet mondunk Bólyai Veronikának és Zboray Etának a levéltárfeltárás engedélyezéséért és a kitűnő munkakörülményekért.

²² NAGY IVÁN, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, Pest, 1857–1868., itt V, 150–151.

birtokrésze. A birtokát elzálogosító Sőji Zsófia²³ Szerémy Mihály özvegye 1602-ben, ekkor említik fiával Szerémy Bálinttal. A család 1635 előtt kihalt. Újváry Miklósról²⁴ nem sokat, Nógrád megyei Kobecs Andrásról és Lukács Balázsról semmit sem tudni. A záloglevél hitelesítő tanúi között szerepel Rimay János, Divéky András²⁵ (aki 1629-ben és 1636-ban Nógrád vármegye jegyzője, 1635-ben pedig országgyűlési követe), valamint Tercsy György²⁶ (1597-ben Nógrád megye kapitánya, 1628-ban végrendelkezett, többek közt fia, II. György részére – a záloglevélben akár a fiúról is szó lehet –), valamint Bene Mihály és János.²⁷ Bene Mihály személye ismeretlen. Vélhetőleg nem azonos azzal a Bene Mihállyal, aki 1572-ben kapott nemesi címet testvérével, Gáspárral. Bene János Nógrád megye alispánja 1654–1656 között. Egry András²⁸ 1623-ban még élt, feleségét özvegyként említik már 1633-ban. Egyik fia szintén András; lehet, hogy őt említik.

A záloglevél alátámasztja, hogy Rimay János 1629-től Nógrád vármegyében közbenjárásokkal, tanúskodásokkal és birtokperekkel foglalkozott, mint mások megbízottja²⁹.

Valószínű, hogy a Jelsith Horváthok által utóbb zálogjogon bírt Ipoly-Nagy-Kéren fekvő telkek korábban a Madáchoknál voltak zálogban. Legalábbis ezt mutatja a szintén a Wattay Családi Levéltár gyűjteményéből előkerült 1629-es határper³⁰ bevezető kérdése: „Az uy ültetes felől, mit tudnak mondanj kik annak előtte Madaczyok rendire szedtek dezmat, annak utanna maar Horvatth Gyeörgy attya es maghais meddigh dezmalta”, és maga az 1603-as záloglevél is, melyben Madách Péter és Rimay János adják zálogba a Pándi Ilonától zálogjogon bírt telkeket Jelsith Miklósnak.

Az 1603-as záloglevél szövege:

Mi, Madach Peter es Rimaj Janos, walliuk ez mi levelünknek rendiben, hogy az minemő resz joszagha Paandi Jlonanak mi nalunk wolt zalaghba Nagi kerem, Mi nekönk szaaz forintot téuen le, az Vitezlő Jelsith Miklos Kezebe aduk es eresztettük minden iöuedelmeuel egietemben; Kiröl ö kmnek mind az zalagh lewellel egietemben ez napokban beueb lewe(...)-t, es menedeketh, s. bizonsagot adunk; Keölt Lossontzon. 21 July. 1603.

²³ NAGY Iván, *Magyarország családai*, X, 318–319.

²⁴ Milyen szép is lenne, ha a Balassi-epigonok közé sorolható Újváry Mihály rokona lett volna, vö. *Már eljött én utam...*, RPHA 854.

²⁵ NAGY Iván, *Magyarország családai*, III, 325.

²⁶ NAGY Iván, *Magyarország családai*, XII, 103–104.

²⁷ NAGY Iván, *Magyarország családai*, I, 290–291.

²⁸ NAGY Iván, *Magyarország családai*, III, 15.

²⁹ FERENCZI Zoltán, *Rimay János*, Bp., Athenaeum, 1911, 218–219.

³⁰ Mely határperben „Hugyagon lakozo Ersek Uram eó Nagha Pazmany Peter Jobbagya” is tanúskodik.

Pándi Ilona feltételezhetően Pándy Jakab utóda. Jelsith Miklós³¹ azonos lehet a már említettel, vagyis Jelsith Horváth György és János apja, akit ők az 1630-as záloglevélben „Istenben el Niugoth Attyank”-ként említenek. Amennyiben Rimay János szülei Madách Krisztina és Rimay Gergely voltak, úgy Madách Péter a költőnek nőági rokona, talán nagybátyja (1585-ben gyalogsági kapitány).

Ferenczi Zoltán szerint 1603-ban a harmincéves Rimay „nyugalomra vágyik”, Alsó-Sztrégovai birtokán közbenjáróként tölti napjait, csakhogy „osztozó pert” kell folytatnia Madách Péterrel, nagybátyjával, aki nem értékeli a költő műveltségét. A perben Rimay Naprágyi Demetertől kér segítséget. Ennek a pernek a folyománya volna az 1604-es birtokelosztás.³² A Madách Péter és Rimay János közti perről az 1603. július 24-én Naprágyi Demeterhez írt levélből,³³ az 1610 körül Forgách Zsigmondhoz írt levélből,³⁴ végül az 1617. január 10-i keltezésű, Nógrád vármegyei törvényszéki oklevélből³⁵ tudunk (ez utóbbi ismerteti az 1604. június 11-i ítéletet).

Ebbe a képbé nem tökéletesen illik bele az 1603. július 21-i záloglevél. A Madách Péterrel folytatott per előtt Rimay és Madách Péter, a peres felek, közösen adták zálogba az Ipoly-Nagy-Kéren fekvő közös birtokot? Persze talán csupán azért, hogy könnyebb legyen pereskedni. Hogy a vizzálykodásban elkerülhessék a közös gazdálkodást, inkább pénzzé tették a telkeket. És az a lehetőség sem zárható ki, hogy egy szerződést épp akkor kellett megújítani...

A költőnek Madách Péterrel való ellentétét számos adat bizonyítja. A Naprágyi Demeternek írt levélben utal is a perre. Kéri, hogy a jövőben ne Madách Péter és ne egy harmadik személy, hanem ő szedhessen a mondott birtokon dézsmát. A kérés éppenséggel összeegyeztethető a Madách-viszályal.³⁶ Az 1604. július 11-i birtokelosztást tanúsító oklevél felsorolja az egyes birtokrészeket azok új tulajdonosaival, de nem említi magát a pert. Az 1610 körüli Forgách Zsigmondhoz írt levélben szó van egy Madách Péter elleni perről,³⁷ és arról is, hogy a Losonczy család

³¹ A zálogbirtokos a zálogbirtokot nem csak használhatta, hanem mint zálogot el is idegeníthette.

³² FERENCZI Zoltán, *Rimay János*, Bp., Athenaeum, 1911, 48–50. Nagy Iván (1907, 103–104): „Rimai János a költő 1604. és 1617-ben osztozott meg sógorával Madách Péterrel”. Tud még egy a Madách család és Rimay János közti perről, amely 1628-ban zajlott; ennek során Madách Péter fiai, Gáspár és György pereltek, mert a korábbi osztozáskor családi irataik Rimaynál maradtak. Ha ez igaz, úgy valószínűleg az 1604-es birtokosztásról van szó.

³³ *Rimay János államiratai és levelezése*, szerk. IPOLYI Arnold, Bp., MTA, 1887, 96–99. (Ezt a levelet ECKHARDT 1955 is közli.)

³⁴ *Rimay János összes művei*, összeáll. ECKHARDT Sándor, Bp., Akadémiai, 1955, 332–333. Ugyanez a levél a cím és a dátum megjelölése nélkül *Rimay János leveleskönyvében* = *Rimay János államiratai és levelezése*, szerk. IPOLYI Arnold, Bp., MTA, 1887, 77–78.

³⁵ *Rimay János államiratai és levelezése*, szerk. IPOLYI Arnold, Budapest, MTA, 1887, 203–207.

³⁶ „...Hölgye Gáspár uramnak ez levelemet küldje meg Nagyságod s nyerve meg is Nagyságod ő kegyelmétől, hogy ez itt való s az kislaludi dézsmát, a mint az gyűlés végében is szóltam vala ő kegyelmének felőle, s jó választ is vettem vala ő kegyelmétől az dologról, szokott áron adattassa nekem Barati István urammal. Egyéb ezelőtt való esztendőkbén mindenkor az bátyám vette meg, most ő felsége nevével más ember számára tartják.” (IPOLYI 1887, 99.)

³⁷ Melynek datálása már csak a levél keltének bizonytalansága miatt sem egyszerű.

által elzálogosított jószágokból Rimayé lenne három jobbágytelek és egy puszta, aminek szintén van Madách-vonatkozása.³⁸

Mindebből egyetlen biztos következtetés vonható le, ti. hogy Rimay János és a Madách család között gyakorta folytak örökösödési és birtokpercek, ugyanakkor azonban a feleknek közös jövedelemforrásuk is volt. Az új adat nem támasztja alá a szakirodalomban Madách Péterről kialakított kedvezőtlen jellemrajzot, de a teljes felülvizsgálathoz önmagában kevés.³⁹

Anna Bátori – Iván Horváth

BIOGRAPHICAL DATA ON BALASSI AND RIMAY

A copy of the 1592 Prague edition of Edmund Campion's *Decem rationes*, in possession of the library of the ELTE Department of Medieval, Renaissance, and Baroque Hungarian Literature, is presumably the one Bálint Balassi used when he translated the first part of the work into Hungarian. Ildikó Bárczi has established that Balassi had used a copy of that edition. At the end of 1593, bishop Ferenc Forgách presented our exemplar to a lower-ranking clergyman, so as to propagate the text in a national language. Half a year later Balassi died. His legacy contains the translation of the first part. Somebody has collated this exemplar with Balassi's translation, possibly with the aim of identifying the manuscript's content. Thus, a manuscript of Balassi's translation and the copy of the book were probably together in the collator's hand.

During a Department exploration of the Wattay (Watay, Wathay) Family Archives, the name of the late Renaissance poet János Rimay appeared in two letters of hypothecation. At first, a letter from 1630 is going to be presented, in which Rimay is only witness, then a letter from 1603. In the latter, Rimay and Péter Madách pawn together their estate in Ipoly-Nagy-Kér. There were frequent litigations between Madách Péter and Rimay on estate and inheritance matters, among others, in 1603. The letter from 1603 does not necessarily confirm the unflattering portrait of Péter Madách established by biographical writings about him.

³⁸ Az 1604-es törvényszéki irat szerint a Losonczy családtól zálogba vett minden birtok Madách Péteré, mintha Rimay ezzel a határozattal szállna szembe.

³⁹ A cikk az *MTA-ELTE Hálózati Kritikai Szövegkiadás* kutatócsoportban készült.